

ВІД СУНЬ ЦЗИ ДО ТАЄМНИХ ВІЙН СУЧАСНОСТІ: ҐЕНЕЗА АРСЕНАЛУ ГІБРИДНИХ ВОЄН

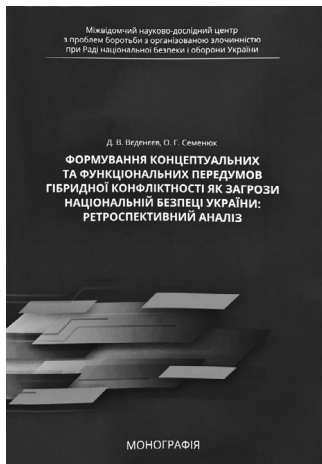
УДК 351/354 (477)

<https://doi.org/10.53679/2616-9460.1-2.2021.10>

Паливода Володимир Олександрович –
головний консультант відділу нових викликів
центру зовнішньополітичних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0003-2414-4263

Volodymyr Palyvoda

**FROM SUN TZU TO MODERN SECRET WARS:
GENESIS OF THE HYBRID WARFARE ARSENAL**

Веденєєв Д. В., Семенюк О. Г.

Формування концептуальних та функціональних передумов гібридної конфліктності як загрози національній безпеці України: ретроспективний аналіз : монографія. Київ : ДП «ІНФОТЕХ», 2020. 274 с.

У Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, закріплено розширений підхід до комплексу вельми строкатих за походженням і змістовною спрямованістю новітніх загроз державному ладу та суспільству України. Зокрема йдеться про тероризм, поширення зброї

масового ураження, міжнародну злочинність, наркоторгівлю, торгівлю людьми, політичний та релігійний екстремізм, політичне насильство та сепаратизм, нелегальну міграцію, кіберзагрози тощо. Наголошується на необхідності серйозного аналізу державою уроків гібридної агресії проти України, бойових дій на Близькому Сході для

розроблення нових доктринальних підходів до забезпечення воєнної безпеки.

У річичці цього завдання своєчасною стала публікація монографії «Формування концептуальних та функціональних передумов гібридної конфліктності як загрози національній безпеці України: ретроспективний аналіз». Її автори – полковники запасу: *Дмитро Веденєєв*, доктор історичних наук, професор, дослідник історії спецслужб та іррегулярного складника військового мистецтва, викладач-тренер проєкту «Академічна відповідь на гібридні загрози – WARN», що розвивається в рамках Програми ЄС «Еразмус +», та *Олександр Семенюк*, доктор юридичних наук, учений-геролог, перший заступник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України (далі – МНДЦ).

Принагідно зауважимо, що в структурі МНДЦ створено відділ стратегічного аналізу, прогнозування та дослідження проблем протидії гібридним загрозам державній безпеці. Серед функцій відділу, зокрема такі: дослідження основних тенденцій виникнення та динаміки розвитку гібридних загроз, здійснення стратегічного аналізу та прогнозування у сфері протидії гібридним загрозам державній безпеці, розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо нових форм і методів протидії гібридним загрозам державній безпеці.

Нині, зазначають автори монографії, на зміну т. зв. «конвенціональним» або «тотальним» війнам між державами та коаліціями, «приходять *війни нового концептуального типу* (курсив наш. – *В. П.*), які ведуть між собою воєнно-політичні недержавні угруповання, причому останні нерідко саме і створюються певними державами для реалізації своїх неблаговидних геополітичних спрямувань». Водночас, на думку авторів, поняття «гібридна війна» стало атрибутом своєрідної інтелектуальної моди та надзвичайно довільного, розпливчастого застосування.

Щоб сфокусувати увагу саме на характеристиках, властивих новітній «гібридній» конфліктності, автори пропонують розглядати це поняття як:

1) новітнє військово-політичне явище, тип конфліктів, неоформлених у міжнародно-правовому відношенні, які відбуваються із комплексним застосуванням військових і невійськових методів протиборства на основі сучасних технологій деструктивного впливу на суб'єкти державного й суспільного ладу, масову свідомість;

2) багатовимірну фізичну та віртуальну (інформаційно-ментальну) сферу існування держави (групи держав, нації, етносу, людської спільноти тощо), яка цілеспрямовано перетворюється на часопростір проведення заздалегідь спланованого комплексу прямих і непрямих (асиметричних) агресивних дій;

3) систему теоретичних та доктринальних поглядів на сутність сучасних поліформних конфліктів, які точаться поза межами міжнародного права війни та міжнародно-правових норм і звичаїв війни.

У виданні слушно зазначається, що у сучасній Україні помітно активізувалося вивчення теоретичних і науково-практичних аспектів новітніх моделей асиметричного (неконвенційного) протистояння, які прийнято іменувати «гібридною війною». Йдеться про праці фахівців з військових наук, геополітики, конфліктології, інформаційної безпеки, міжнародного права та інших наукових галузей: О. Артюшенка, В. Бочарнікова, Ю. Бута, В. Власюка, В. Горбуліна, О. Гойман, Р. Гули, О. Долженка, О. Дузь-Крятченка, Я. Жаркова, Я. Карман, О. Литвиненка, Є. Магди, Ю. Остаха, С. Павловської, Б. Парохонського, К. Попович, І. Руснака, О. Саєнка, С. Свешнікова, І. Сивака, А. Сиротенка, О. Сищука, А. Слюсаренка, В. Телелима, П. Ткачука, М. Требіна, О. Шклярської, Г. Яворської та інших дослідників.

Власне, автори так сформулювали дослідницьку мету: простежити історичний шлях (генезу) поступового оформлення способів (алгоритмів, форм, методів) і доктрин ведення війн (конфліктності) асиметричного типу як однієї з вирішальних передумов і складників оформлення стратегії гібридної війни. У монографії доведено, що генеза явища гібридної війни з концептуального та функціонального погляду спирається на колосальний історичний досвід асиметричного протиборства, його інституалізації та застосування за допомогою сучасних організаційних, інтелектуальних, технологічних можливостей.

У *першому розділі* праці подано історичний огляд формування стратегії «непрямого» протиборства, розкриваються історичні корені нетрадиційних форм військового й спеціального мистецтва, зокрема йдеться про давньокитайське стратагемне мистецтво таємної війни, формування у Давньому світі мистецтва воєнної хитрості, розвідувально-го забезпечення бойових дій, таємної дипломатії, диверсійних акцій, державних переворотів,

агентурно-розвідувальної діяльності, застосування воєнної хитрості, підступів, заколотів, дезінформування, підривної пропаганди, диверсійно-терористичної справи тощо.

Цікаво, що автори вважають першою з відомих неконвенційних війн ту, що відбулася на теренах сучасної України – її вели скіфи проти агресії перського царя Дарія I Гістаспа (VI ст. до н. е.). Близько 512 р. до н. е. військо володаря могутньої держави Ахеменідів (Перської імперії, яка простягнулася від Єгипту до Індії) вдерлось у Північне Причорномор'я. Скіфам удалося реалізувати комплекс заходів, основу якого становили непрямі дії партизанського характеру, «мала війна» (термін Геродота) та ефективне використання власних воєнних переваг і природно-географічного чинника.

За доби пізнього Середньовіччя та Нового часу (XVI ст. – 1918 р.) поступово утворюються спеціальні (розвідувальні) служби як виокремлені елементи військової організації держави. Постійно вдосконалюється мистецтво військової та політичної розвідки, воєнної хитрості, диверсійної справи, використання чуток тощо. Виникають певні професійні корпорації спеціалістів з розвідувально-диверсійної справи та активних підривних заходів (клани ніндзя, орден єзуїтів тощо).

Принциповим кроком в утворенні основних функціональних компонентів гібридної війни стала Друга світова війна, котра піднесла на якісно новий рівень мистецтво спеціальних операцій зі зміни політичної ситуації, позафронтової розвідувально-диверсійної діяльності спецслужб, що перетворилася на дієвий чинник оперативного-стратегічного і стратегічного характеру. Асиметричні дії поступово із способу забезпечення успіху бойових дій перетворюються на форму боротьби стратегічного рівня.

Спецслужби набули істотного досвіду творення партизансько-підпільного руху як важливого чинника дестабілізації тилів та виснаження супротивника, створення та управління діяльністю іррегулярних збройних формувань. Ноу-хау стало використання із підривною метою партійно-політичного, регіонального, етнічного факторів, національно-визвольних та антиколоніальних рухів, формування на цій основі підконтрольних спеціальним органам етнополітичних, сепаратистських, іредентистських та інших керованих структур в інтересах непрямих дій у рамках загальної стратегії підриву військово-політичної стабільності супротивника. Масованою стає друкована та радіопр-

паганда, що використовується з метою підірвати моральний дух військ і населення супротивника. Виникають війська спеціального призначення.

У період холодної війни 1946–1990 рр., якій присвячено *другий розділ* монографії, зростало значення методів впливу на сферу управління колективною діяльністю людей, переформатування масової свідомості та світогляду завдяки маніпулюванню свідомістю людини й створенню віртуальної реальності через застосування сучасних інформаційних і соціально-культурних технологій.

В епоху «III світової війни» нечуваного розвитку набули парадигми і методи гібридного протистояння, його доктринальні й концептуальні засади. Спеціальні служби, афілійовані з ними «неурядові організації» та парамілітарні (іррегулярні) структури, профільні аналітико-прогностичні та науково-дослідні центри, медіаструктури стали здатними цілеспрямовано впливати на зміну політичної реальності в національному, міждержавному та транснаціональному вимірах. Війська спеціального призначення перетворилися на важливий фактор ведення локальних війн і збройних конфліктів, участі в комплексних спеціальних операціях, розгортання керованих іррегулярних збройних формувань, інформаційно-психологічної боротьби та роботи з цивільним населенням.

Третій розділ праці присвячено формуванню концептуально-функціональних засад конфліктності гібридного типу з 1991 р. до 2000-х років. Виокремлюються особливості «війн шостого покоління» («неконтактних війн»), війн асиметричного характеру та інших перехідних до гібридного концептуальних типів конфліктності. Розглядається утвердження мережевоцентричних тактико-технологічних засад бойових дій та деструктивної діяльності. Серед базових підвалин стратегій гібридної війни автори зупиняються на доктрині «керованого хаосу» та доктрині й практиці «м'якої» сили у стратегії непрямих протистояння.

По суті, на зламі XX–XXI ст. оформилися стратегічні, тактико-технологічні та інформаційно-когнітивні передумови формування нового якісного типу конфліктності – гібридної як синтезування різноманітних новітніх форм і методів деструктивної діяльності та їх комплексного, скоординованого застосування. Наводиться приклад ухвалені 1 грудня 2008 р. Міністерством оборони США Директиви «Іррегулярні воєнні дії», котрі відтепер прирівнювалися до звичайних бойових дій, основними акторами іррегулярної стратегії ставали неурядові

організації, повстанські та «опозиційні» рухи, сили спецоперацій, сили та засоби психологічних операцій, а наголос у стратегії зміщувався на користь спецоперацій та конфліктів малої інтенсивності.

Дослідники стверджують, що стратегія та арсенал гібридної (асиметричної, неконвенційної) конфліктності у сучасному світі спираються на принципові якісні зміни, що відбулись у концептуальних засадах, структурі, стратегії і тактиці, формах і методах військово-політичного протистояння між сучасними державами та їхніми блоками, державами та неурядовими формуваннями тощо. Вони сталися на межі ХХ та ХХІ ст. унаслідок радикальних змін у співвідношенні сил на міжнародній арені, хаотизації міжнародних відносин, появи нових видів летального та нелетального озброєння, інноваційних технологій конструювання й демонтажу соціальних спільнот, набуття сучасною війною (конфліктними відносинами) мультидоменного характеру з глобальним охопленням суходолу, Світового океану, повітряно-космічного простору, світової економіки та віртуально-інформаційного простору.

Спираючись на солідну історичну спадщину таємних війн, сучасні гібридні дії спрямовані на деморалізацію супротивника, дистанційний підрив його спроможності до оборони й захисту національних інтересів загалом, примушення його до капітуляції, відмови від реального державного суверенітету, нав'язування йому вигідної переможцям моделі зовнішньої та внутрішньої політики, відповідного корегування суспільно-економічного ладу та духовно-культурної сфери.

Монографією «Формування концептуальних та функціональних передумов гібридної конфліктності як загрози національній безпеці України: ретроспективний аналіз» Д. Веденеев та О. Семенюк відкривають авторський цикл узагальнювальних праць щодо концептуальних засад та механізмів модерної конфліктності, узагальнено найменованої «гібридною». Надалі, зокрема, передбачається поглиблено проаналізувати розвиток та змістовну специфіку доктринальних і наукових поглядів на неконвенційне протиборство в США та країнах НАТО, РФ та інших пострадянських країнах, а також здобутки України в цій царині.

На завершення хотілось би підкреслити оборонно-безпекову й соціальну значущість подібних наукових пошуків. Анотована наукова розвідка українських безпекознавців ще раз засвідчує, яка потужна сукупність дослідницько-аналітичних установ та «мозкових танків» (включно й «корпоративний інтелект» транснаціональних компаній та центрів координації глобального управління) зосереджує (за нечуваного для нас кадрово-ресурсного забезпечення) зусилля із продукування «загоризонтних» стратегій і високих інформаційно-когнітивних технологій цілеспрямованої зміни політичної реальності та невоєнного підкорення, штучного творення людських спільнот із попередньо визначеними характеристиками.

Подібні інновації, обґрунтовано доводять автори, і є стрижнем гібридної (неконвенційної) конфліктності, вони здатні, зокрема, нівелювати будь-який потенціал власне бойового «заліза». Тому досвід останніх десятиліть та глибинні зміни, що відбуваються в «силовому вимірі» сучасного світу, потребують скоординованого на загальнодержавному рівні тверезого осмислення якісно новітніх явищ силового контуру сучасного світу, урахування їх під час планування політики з реформування сектору безпеки і оборони держави, визначення пріоритетів науково-аналітичного забезпечення захисту національних інтересів, а також, на нашу думку, вимагають адекватної перебудови змісту теоретичної підготовки фахівців і керівних кадрів безпекової сфери.

«Злам кодів» гібридних викликів, без якого важко уявити реальний суверенітет і самоповагу держави, сам по собі є важливою передумовою дієздатності оборонної сфери, своєрідною асиметричною відповіддю на виклики в умовах зрозумілої нерівності співвідношення сил у сучасному турбулентному світі. І всебічне вивчення джерел виникнення новітніх небезпек – необхідна складова частина цього процесу.

Поза сумнівом, книга стане корисною для фахівців з конфліктології, військової науки та воєнної історії, викладачів і слухачів військових і спеціальних вищих навчальних закладів.